

روایات سیاسی - حکومتی
غیرالحکم

سید سجاد ایزدهی

دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

روایات سیاسی - حکومتی غررالحکم

سیدسجاد ایزدهی

- ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- تهیه: پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی
- سرپرستار: محمدباقر انصاری
- نیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- چاپ اول: بهمن ۱۳۹۶
- شماره پان: ۱۰۰
- قیمت: ۴۰۰۰ تومان
- عنوان: ۴۰۵ صفحه، ۱۶×۲۴

هفتم حقوق برای ناشر محفوظ است.
تثانی: قم، خیابان معلم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، سر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
تلفن و دورنگار: ۳۷۸۳۲۸۳۳ - ۰۲۵ - ۳۷۱۸۵۰۳۶۸۸، کدپستی: ۳۷۱۵۶۹۶۵۹۱
مراکز پخش: ۱. قم، میدان شهدا، دورنگار: ۰۲۵ - ۳۷۸۰۰۳۲۸۳۳
۲. تهران، خیابان انقلاب، دورنگار: ۰۲۱ - ۶۶۹۵۱۵۱
طبقه همکف، واحد: ۳۱۲، تلفن: ۶۶۹۵۱۵۱

وبسایت: www.pub.isca.ac.ir - رایانامه: shro@isca.ac.ir
فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir - فروشگاه اینترنتی: www.pajooohan.ir

سرشناسه:	ایزدهی، سیدسجاد، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور:	روایات سیاسی - حکومتی غررالحکم / سیدسجاد ایزدهی، قم: پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی
مشخصات نشر:	قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری:	۴۶۸ ص
شابک:	۳۰۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی:	فبا
یادداشت:	کتابنامه: ص [۳۸۱] - ۳۸۶؛ همچنین به صورت زیرنویس
یادداشت:	نمایه
موضوع:	علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۳۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - کلمات قصار
موضوع:	احادیث شیعه - فلسفه
موضوع:	احادیث اخلاقی
موضوع:	اسلام و سیاست
شناسه افزوده:	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی
رده بندی کنگره:	۱۳۹۶ الف ۹ س ۳۹۰/۹ BP
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۹۵۱۶
شماره کتابشناسی ملی:	۴۷۶۶۴۸۴

فهرست

۱۹	سخنرانی با خواننده
۲۳	مقدمه
۲۳	۱. شرح حال آملی
۲۴	۲. مذهب آملی
۲۵	۳. ویژگی کتاب غرر الحکم
۲۷	۴. حجّت و استناد کتاب غرر الحکم
۳۲	۵. جایگاه روایات در اندیشه اسلامی
۳۳	۶. جایگاه روایات سیاسی در تبیین نوع نگرش به سیاست
۳۵	۷. بیان مسئله تحقیق
۳۹	۸. ویژگی‌های این تحقیق

فصل اول: مفاهیم اساسی سیاست دینی

۴۳	۱. سیاست
۴۷	الف) سیاست نفس
۴۹	ب) سیاست و رفتار
۵۰	ج) سیاست دین

- ۵۱ (د) سیاست و حاکمیت
- ۵۲ (هـ) سیاست مطلوب
- ۵۳ (و) عدالت و سیاست
- ۵۴ ۲. ریاست
- ۵۵ (الف) ریاست و پیامدهای آن
- ۵۶ (ب) ویژگی ریاست (رئیس)
- ۵۷ (ج) آفات حب ریاست
- ۵۷ (د) ریاست ریاست
- ۵۹ (هـ) جد و مقام
- ۶۰ ۳. ولایت
- ۶۲ (الف) جایگاه ولایت
- ۶۳ (ب) ولایت جائز
- ۶۶ (ج) ولایت عادل
- ۶۷ ۴. امامت (اهل بیت علیهم السلام)
- ۷۳ (الف) ضرورت امامت
- ۷۴ (ب) حب و بغض اهل بیت علیهم السلام
- ۷۹ ۵. ماهیت قدرت و حکومت
- ۸۳ (الف) آثار قدرت
- ۸۴ (ب) آفات قدرت
- ۸۵ (ج) زوال قدرت
- ۸۶ ۶. دولت
- ۸۸ (الف) دولت مطلوب

- ۸۹ (ب) عدالت و ثبات دولت
- ۹۰ (ج) دولت نامطلوب
- ۹۱ (د) دوام و زوال دولت

فصل دوم: معیارهای سیاست‌ورزی

- ۹۵ ۱. خیر، شر
- ۹۶ الف) افلا، شر
- ۹۸ ۲. حق
- ۹۹ الف) حق باطلا
- ۱۰۱ اول: تبعیت و عمر به حق
- ۱۰۲ دوم: آثار عمل به حق
- ۱۰۴ سوم: مخالفت با حق
- ۱۰۶ چهارم: یاری حق
- ۱۰۷ پنجم: اقامه حق
- ۱۱۰ (ب) حق و تکلیف
- ۱۱۳ ۳. اطاعت
- ۱۱۴ الف) ضرورت اطاعت
- ۱۱۵ (ب) ویژگی اطاعت
- ۱۱۷ ج) آثار اطاعت
- ۱۲۰ (د) اطاعت از خداوند و رسول
- ۱۲۱ هـ) اطاعت از امام
- ۱۲۳ و) آثار اطاعت امام

- ۱۲۴ (ز) اطاعت مجاز
- ۱۲۷ (ح) اطاعت غیر مجاز
- ۱۲۹ (ط) نافرمانی

فصل سوم: قواعد اساسی سیاست دینی

- ۱۳۲ عدالت
- ۱۳۴ (ف) حسن عدالت
- ۱۳۶ (ب) الزام به عدالت
- ۱۳۸ (ج) قبل عدالت
- ۱۴۰ ۲. نفی ظلم و جور
- ۱۴۱ الف) اقسام ظلم و جور
- ۱۴۳ ب) قبح ظلم و جور
- ۱۴۵ ج) منع از ظلم و جور
- ۱۴۷ د. آثار ظلم و جور
- ۱۴۸ اول: ویرانی
- ۱۴۸ دوم: نابودی
- ۱۴۹ سوم: عذاب
- ۱۵۰ چهارم: سلب نعمت
- ۱۵۱ پنجم: عقوبت
- ۱۵۱ ششم: هلاک
- ۱۵۲ هفتم: پشیمانی
- ۱۵۲ هشتم: بی سرانجامی

۱۵۲	نهم: تباهی
۱۵۳	دهم: سایر آثار (تکوینی)
۱۵۴	ها: عدل و ظلم
۱۵۶	۳. حرمت بغی
۱۵۸	الف) نهی از بغی
۱۵۹	ب) آثار بغی
۱۶۰	اول: سلب نعمت
۱۶۰	دوم: نفوت
۱۶۰	سوم: نفوت
۱۶۱	چهارم: شکست سریع
۱۶۱	پنجم: هلاکت
۱۶۱	ششم: پیامد عکس
۱۶۲	۴. تقیه
۱۶۳	۵. اعانه بر خیر
۱۶۴	الف) یاری رسانی
۱۶۴	ب) کمک به مظلوم
۱۶۵	ج) کمک به باطل
۱۶۷	۶. مدارا و تسامح

فصل چهارم: حکومت و نظام سیاسی

۱۷۱	۱. حاکمیت سیاسی
۱۷۳	الف) ضرورت حکومت

- ۱۷۵ (ب) اهداف حکومت
- ۱۷۹ (ج) مشروعیت حکومت
- ۱۸۱ (د) حراست از حکومت
- ۱۸۳ (هـ) آفات حکومت
- ۱۸۴ ۲. کارگزاران حکومت
- ۱۸۵ الف) کارگزاران (وزیران)
- ۱۸۶ (ب) قاضیان
- ۱۸۷ اول: مساوت و عدالت و ظلم
- ۱۸۸ (ج) ویرانی فرمان
- ۱۸۹ اول: عدالت
- ۱۹۳ دوم: علم
- ۱۹۴ سوم: عقل و عفت
- ۱۹۴ چهارم: ویژگی حاکمان نامطلب
- ۱۹۵ پنجم: گونه تعامل با حاکمان
- ۱۹۸ یک: پرهیز
- ۱۹۹ دو: عدم مبارزه
- ۲۰۰ سه: مدارا
- ۲۰۱ چهار: احترام
- ۲۰۱ پنج: آداب همکاری
- ۲۰۲ ۳. جایگاه مردم در نظام سیاسی
- ۲۰۲ الف) وظیفه حاکمان در برابر مردم
- ۲۰۵ (ب) عدالت و ظلم به مردم

۲۰۵	اول) عدالت
۲۰۶	دوم) ظلم
۲۰۷	ج) جایگاه نظر مردم در حکومت
۲۰۹	۴. وطن (سرزمین)

فصل پنجم: مدیریت جامعه دینی

۲۱۱	۱. تدبیر
۲۱۲	الف) ضرورت تدبیر
۲۱۳	ب) حسن تدبیر
۲۱۳	ج) سوء تدبیر
۲۱۴	۲. حزم و دوراندیشی
۲۱۵	الف) ضرورت دوراندیشی
۲۱۷	ب) راه‌ها و روش‌های دور اندیشی
۲۲۰	ج) آفات دوراندیشی
۲۲۰	د) ثمره‌های دوراندیشی
۲۲۱	۳. تفکر
۲۲۱	الف) ضرورت تفکر
۲۲۲	ب) آثار تفکر
۲۲۵	ج) شرایط و لوازم تفکر
۲۲۶	۴. مشورت
۲۲۷	الف) حسن مشورت
۲۲۹	ب) ضرورت مشورت

- ۲۳۱ (ج) با چه کسی باید مشورت کرد.
- ۲۳۳ (د) با چه کسی نباید مشورت کرد.
- ۲۳۵ (هـ) آثار مشورت
- ۲۳۷ (و) وظایف مشورت دهنده
- ۲۳۹ (ز) آفات مشورت
- ۲۴۰ (ح) رفق و مدارا
- ۲۴۰ (الف) حسن رفق
- ۲۴۲ (ب) رفق مدارا در عرصه عمل
- ۲۴۳ (ج) آثار حسن
- ۲۴۳ اول: سلامت
- ۲۴۴ دوم: سهولت
- ۲۴۵ سوم: پیروزی
- ۲۴۵ چهارم: رسیدن به مقصود
- ۲۴۶ پنجم: امنیت
- ۲۴۷ ششم: رفع دشمنی
- ۲۴۷ هفتم: موفقیت
- ۲۴۹ ۶. آزمایش و امتحان
- ۲۵۰ (الف) ضرورت آزمایش
- ۲۵۱ (ب) لوازم آزمایش
- ۲۵۲ (ج) فتنه
- ۲۵۴ (د) هشپاری و مراقبت

۲۵۵	۷. تغافل
-----	----------

فصل ششم: مسائل اساسی سیاست

۲۵۸	۱. نظارت
-----	----------

۲۵۹	الف) نظارت درونی
-----	------------------

۲۶۰	اول: مبارزه با نفس
-----	--------------------

۲۶۱	یک: دشمنی نفس
-----	---------------

۲۶۱	دو: فتنه و ابی و نفس
-----	----------------------

۲۶۲	سه: مراقبت و غلبه بر هوا و هوس
-----	--------------------------------

۲۶۳	چهار: جهاد با نفس
-----	-------------------

۲۶۵	پنج: ثمره جهاد با نفس
-----	-----------------------

۲۶۶	شش: ثمره محاسبه نفس
-----	---------------------

۲۶۷	دوم: لزوم تقوا و ورع
-----	----------------------

۲۶۷	یک: ورع
-----	---------

۲۶۸	سوم: موعظه
-----	------------

۲۷۰	چهارم: اصلاح
-----	--------------

۲۷۰	یک: اصلاح نفس
-----	---------------

۲۷۱	دو: اصلاح دیگران
-----	------------------

۲۷۲	سه: اصلاح نفس قبل از اصلاح غیر
-----	--------------------------------

۲۷۴	ب) نظارت بیرونی
-----	-----------------

۲۷۴	اول: امر به معروف و نهی از منکر
-----	---------------------------------

۲۷۵	یک: ضرورت امر به معروف
-----	------------------------

- ۲۷۶ دو: آثار امر به معروف و نهی از منکر
- ۲۷۷ سه: درجات امر به معروف و نهی از منکر
- ۲۷۸ چهار: امر به معروف و قدرت (سیف)
- ۲۷۹ پنج: شرایط امر به معروف و نهی از منکر
- ۲۸۰ دو: نصیحت
- ۲۸۴ یک: حسن نصیحت
- ۲۸۴ دو: اهمیت نصیحت
- ۲۸۶ سه: نمره‌های نصیحت
- ۲۸۷ چهار: غش در نصیحت
- ۲۸۸ پنج: رد نصیحت
- ۲۸۸ شش: قبول نصیحت
- ۲۸۹ هفت: مدح ناصح
- ۲۹۱ هشت: نصیحت نامطلوب
- ۲۹۱ سوم: نفی استبداد و رزی
- ۲۹۳ یک: نفی تجبر و گردنکشی
- ۲۹۴ ۲. امنیت
- ۲۹۵ الف) مبانی امنیت
- ۲۹۶ اول: ضرورت امنیت
- ۲۹۷ دوم: ایمان و امنیت
- ۲۹۸ سوم: امنیت و خوف
- ۳۰۰ چهارم: چالش امنیت
- ۳۰۱ پنجم: عوامل تحصیل و تهدید امنیت

۳۰۱	یک: عوامل تحصیل
۳۰۲	دو: عوامل تهدید
۳۰۳	ب) مسائل امنیت
۳۰۳	اول: جهاد
۳۰۴	یک: غنیمت
۳۰۵	دو: شهادت
۳۰۶	سه: سپاهیان
۳۰۶	چهار: حفظ امرار
۳۰۸	پنج: امرار از دشمن
۳۱۰	شش: پیروزی
۳۱۰	هفت: اخلاق پیروزی
۳۱۱	دوم: دشمن و دشمنی
۳۱۲	یک: ماهیت دشمنی
۳۱۲	دو: دشمن
۳۱۳	سه: کیستی دشمن
۳۱۴	چهار: قبح دشمنی
۳۱۵	پنج: گونه رویارویی با دشمن
۳۱۹	شش: آثار و تبعات دشمنی
۳۲۱	سوم: صلح

فصل هفتم: عوامل زوال و بقای حیات سیاسی مطلوب (اخلاق سیاسی)

۳۲۶	۱. عوامل زوال
-----	---------------

- ۳۲۶ الف) خیانت
- ۳۲۸ ب) اختلاف
- ۳۳۰ ج) تملق
- ۳۳۲ د) سوء ظن
- ۳۳۴ هـ) غفلت
- ۳۳۶ و) تکرر
- ۳۳۷ ز) خدعه
- ۳۳۸ ح) حیله
- ۳۳۹ ط) غدر (مبارزه)
- ۳۴۲ ی) حرص و طمع
- ۳۴۲ س) غضب
- ۳۴۶ ل) خودشیفتگی
- ۳۴۹ م) خودبینی (عجب)
- ۳۴۹ ن) تکبر
- ۳۵۱ ۲. عوامل بقاء
- ۳۵۱ الف) انصاف
- ۳۵۳ اول: آثار انصاف
- ۳۵۴ دوم: آثار نداشتن انصاف
- ۳۵۴ سوم: انصاف و عدالت
- ۳۵۵ چهارم: انصاف و قدرت
- ۳۵۶ ب) سخاوت

۳۵۷	اول: سخاوت و سلطنت
۳۵۷	دوم: آثار سخاوت
۳۵۷	یک: سیادت
۳۵۸	دو: آشتی
۳۵۸	سه: سایر موارد
۳۵۹	(ج) فقر
۳۵۹	اول: حسن عفو
۳۶۰	دوم: عفو و عفو
۳۶۲	سوم: آثار عفو
۳۶۳	(د) عبرت
۳۶۳	اول: آثار عبرت
۳۶۴	دوم: عبرت از تاریخ زمانه
۳۶۷	(هـ) تواضع
۳۶۸	(و) حسن خلق
۳۶۹	(ز) صبر
۳۶۹	(ح) حلم
۳۷۰	(ط) کظم غیظ
۳۷۱	(ی) صداقت
۳۷۲	(ک) آزادی و آزادی
۳۷۷	خاتمه
۳۸۱	منابع

نمایه‌ها

آیات ۳۸۷

روایات ۳۸۸

اعلام ۴۵۸

موضوعی ۴۵۹

سب‌ها ۴۶۷

www.ketab.ir

سخن با خواننده

پژوهش در حوزه اندیشه سیاسی از منظر دینی به منظور شناخت مبانی، سرشت و ساختار آن در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ضرورتی انکارناپذیر یافته است. ژرف‌نگری در مبانی دینی مشتمل بر عقل و آموزه‌های وحیانی و عرف جلوه اسلامی-ایرانی شرطی اساسی در پویایی پژوهش‌ها برای دستیابی به الگوی مطلوب حکمت اسلامی در دوره جدید است؛ از این رو شناخت، بازخوانی، بازنگری و به‌سازی مسائل علم و اندیشه سیاسی، جایگاه ویژه‌ای در این پژوهش‌ها دارند.

بی‌تردید قصد اولیه انقلاب اسلامی هدفمندی و ارتقای کیفیت زندگی مؤمنان بر اساس نصوص اسلامی بود. لازمه تحقق این هدف تربیت اندیشمندان فراوان و انجام تحقیقات بروز، کارآمد و معتبر علمی بود که در این زمینه با راهنمایی استادان و همکاری طلاب فارغ‌التحصیل علوم سیاسی زمینه شکل‌گیری پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی در سال ۱۳۷۳ فراهم شد. تجربه نو و موفق این پژوهشگران در معرفی بخشی از میراث سیاسی عالمان شیعی و تألیف آثاری مستقل درباره مسائل نوپدید سیاسی، زمینه گسترش فعالیت‌های این مرکز و ارتقای آن به پژوهشکده‌ای مستقل را مهیا کرد.

این پژوهشکده به منظور ایفای رسالت خود، تولیدات پژوهشی فراوانی به

جامعه علمی ارائه کرده است؛ از آن جمله می‌توان به تألیف، تصنیف و ترجمه ده‌ها کتاب در حوزه اندیشه سیاسی اسلام اشاره کرد. چشم‌انداز این پژوهش‌گده تبدیل شدن به مرجعی علمی درباره اندیشه سیاسی - دینی است تا بتواند با گردآوری مهم‌ترین تلاش‌ها و اندیشه‌ها به بسیاری از علاقه‌مندان این حوزه، خدمات علمی مؤثری ارائه کند.

کتاب حاضر که به غرض تحقق اموری چون تسهیل در گستره امر سیاست‌پژوهی دینی، تهیه نظامی منطقی برای باب‌ها و کتاب‌های مرتبط با عرصه سیاست، ارائه مجموعه‌ای منسجم از روایات در عرصه اخلاق سیاسی حاکمان و کارکنان، ارائه مجموعه‌ای منسجم از روایات در خصوص عوامل بقا و زوال حکومت و الگویی روایت‌مدار از حضرت علی علیه السلام برای اصحاب سیاست، حاکمان و کارکنان، به‌گزینش روایات عرصه سیاست و حکومت، از کتاب غرر الحکم مبادرت ورزیده و به مثابه بخشی از دایره‌المعارف روایی شیعه در عرصه سیاست، برای بهره‌مندی دانشجویان عزیز و طلاب محترم علوم دینی تهیه شده است، امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی و حوزوی، دیگر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

لازم می‌دانم از تلاش‌های مؤلف محترم حجت‌الاسلام والمسلمین آقای سیدسجاد ایزدهی، ناظر ارجمند حجت‌الاسلام والمسلمین آقای ابوالفضل سلطان‌محمدی، ارزیاب محترم حجت‌الاسلام والمسلمین آقای روح‌الله شریعتی، مدیر محترم امور پژوهشی آقای محمود فلاح و همکاران دفتر پژوهش تشکر و قدردانی کنم؛ همچنین از ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی حجت‌الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر نجف لک‌زایی که مساعدت‌های مؤثر ایشان نقشی اساسی در به‌سرانجام رسیدن پژوهش حاضر

داشت، تشکر نمایم. در پایان نیز از اداره محترم نشر پژوهشگاه به جهت آماده‌سازی و چاپ این اثر ارزشمند تشکر و قدردانی می‌نمایم.

این پژوهشکده به منظور حیات و بالندگی خود از انتقادهای و پیشنهادهای علمی استادان، صاحب‌نظران و پژوهشگران محترم استقبال می‌کند. امید است این فعالیت‌ها موجبات رشد و پویایی اندیشه سیاسی اسلام را فراهم سازد.

دکتر منصور میراحمدی

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

www.ketab.ir